

Radboud Universiteit

Kunt u voursvoyeren in Nederlandse Gebarentaal?

Een onderzoek naar het bestaan van een formele vorm van de tweede persoon enkelvoud in het tolken van Nederlands naar Nederlandse Gebarentaal

Bo Hakkers

S1087158

Bachelor scriptie

Pre-master General Linguistics

Begeleiding

Maria den Hartog

Onderzoeksgroep Grammar and Cognition

&

Onno Crasborn

Onderzoeksgroep Sign Language Linguistics

Nijmegen, 03 november 2022

Inhoudsopgave

Samenvatting	3
1. Inleiding	4
1.1 Fonologie van gebarentalen.....	4
1.2 Mondbeelden in NGT	5
1.3 Persoonlijk voornaamwoorden	6
1.3.1 <i>Persoonlijk voornaamwoorden in het Nederlands</i>	6
1.3.2 <i>Persoonlijk voornaamwoorden in het NGT</i>	6
1.4 Wijsgebaren als grammaticale klasse	7
1.5 Formaliteit in gebarentalen	8
1.5.1 <i>Formaliteit in gesprek</i>	8
1.5.2 <i>Formaliteit in tolken</i>	9
1.5.3 <i>Proces van tolken</i>	9
1.5.4 <i>Formaliteit in persconferenties</i>	10
1.6 Dovencultuur	10
1.7 Onderzoeksvraag	10
2. Methode	12
2.1 Data	12
2.2 Annotatieproces	13
2.3 Betrouwbaarheid	13
2.4 Analyse.....	14
3. Resultaten	15
3.1 Gevonden gebaren	15
3.2 Frequentie van gevonden gebaren per tolk	16
3.4 Kwantitatieve analyse	17
4. Discussie	18
4.1 Conclusie	18
4.2 Interpretatie.....	18
4.3 Terugblik op literatuur	19
4.4 Beperkingen en aanbevelingen	20
4.5 Implicaties	21
Literatuur	22

Samenvatting

In dit onderzoek is er gezocht naar het bestaan van een formeel gebaar voor de tweede persoon enkelvoud in Nederlandse Gebarentaal (NGT). Waar er in het Nederlands onderscheid wordt gemaakt in formaliteit doormiddel van de woorden ‘u’ en ‘jij’ of ‘je’, is er in het officiële Gebarenwoordenboek van het Gebarententrum maar één vorm opgenomen voor de tweede persoon enkelvoud.

Recent was er veel aandacht voor Nederlandse Gebarentaal dankzij de corona persconferenties. In deze persconferenties wordt er grotendeels gebruik gemaakt van formele taal. Dit wekt de vraag op hoe het formele taalgebruik in het Nederlands terug te zien is in de NGT vertalingen van de gebarentolken.

Het mogelijk ontbreken van een mogelijkheid om formaliteit aan te geven in de tweede persoon enkelvoud in NGT en de mate van formaliteit in de corona persconferenties leidden tot de onderzoeksvraag voor deze scriptie: *Bestaat er een formele vorm van de tweede persoon enkelvoud, ofwel het woord ‘u’, in het tolken van Nederlands naar Nederlandse Gebarentaal tijdens corona persconferenties?*

Om een antwoord te kunnen geven op deze onderzoeksvraag is er gezocht naar gebaren die afwijken van het standaard gebaar voor de tweede persoon enkelvoud welke in het Gebarenwoordenboek is opgenomen. In deze scriptie wordt er naar dit gebaar gerefereerd als *Gebaar 1*.

Voordat er is gekeken naar de corona persconferenties, is er in bestaande literatuur onderzoek gedaan naar zowel het gebruik van voornaamwoorden als naar formaliteit in verschillende gebarentalen. Hier kwam uit dat pronomina een interessante klasse zijn binnen gebarentalen. Voor pronomina wordt er gebruik gemaakt van een zogeheten wijsgebaar, echter zijn deze gebaren moeilijk te onderscheiden van gesticulaties waardoor er getwijfeld wordt aan het bestaan van een grammaticale klasse voor voornaamwoorden in gebarentalen. Daarnaast werd er in de literatuur gevonden dat formaliteit op verschillende manieren terugkomt in gebarentalen, niet alleen in register maar ook in non-lexicale factoren zoals de manier van gebaren.

Vervolgens zijn er twee corona persconferenties bekeken en zijn alle gebaren voor de tweede persoon enkelvoud geannoteerd doormiddel van de software ELAN. Er zijn hieruit vier verschillende gebaren naar voren gekomen naast het gestandaardiseerde gebaar, *Gebaar 1*. Deze uitkomsten zijn zowel kwalitatief als kwantitatief geanalyseerd. Een statistische toets laat zien dat de vier gevonden gebaren samen een significant verschil opleveren in vergelijking tot *Gebaar 1* ($p < 0.001$).

Er zijn dus vier verschillende gebaren gevonden welke afwijken van *Gebaar 1* en welke in formele setting worden gebruikt. Deze gebaren zouden een mogelijke formele vorm van de tweede persoon enkelvoud kunnen zijn in NGT. Deze gebaren worden echter niet consistent gebruikt, er wordt voornamelijk gebruik gemaakt van *Gebaar 1*. Er is dus wel variatie gevonden maar deze is niet consistent. Er valt in de corona persconferenties niet één gebaar aan te wijzen als vertaling voor het woord ‘u’.

1. Inleiding

Nederlandse Gebarentaal is een opzichzelfstaande taal, gebarentalen zijn namelijk volledige communicatiesystemen met een uitgebreid lexicon. Alles wat in het Nederlands gecommuniceerd kan worden, kan ook worden gezegd in Nederlandse Gebarentaal (Bogaerde, van den, 2014). Nederlandse Gebarentaal (afgekort NGT) is echter een andere taal dan het Nederlands. Woorden, zinnen en uitdrukkingen worden bijvoorbeeld niet letterlijk vertaald.

Naast dat NGT niet gelijk is aan het Nederlands is het ook niet gelijk aan andere gebarentalen, gebarentalen zijn namelijk niet universeel. De meeste landen hebben hun eigen gebarentaal en binnen deze taal bestaan er zelfs regionale dialecten. Ook laat Stamp zien dat er naast regionale verschillen, er ook verschillen bestaan in taalgebruik tussen bijvoorbeeld jonge en oudere sprekers van de taal (Stamp et al., 2014). Dezelfde verschillen die we vinden in gesproken talen, zien we ook terug in gebarentalen en er bestaat dus grote variatie in spreekstijl.

1.1 Fonologie van gebarentalen

De fonologie van gebarentalen is anders opgebouwd dan die van gesproken talen maar bestaat eveneens uit een aantal vaste bouwstenen waarmee elke klank, of in dit geval gebaar, gevormd kan worden. In haar beschrijving van de grammatica van NGT draagt Klomp de volgende onderdelen aan als de opbouw van de fonologie: handvorm, locatie, beweging, oriëntatie en non-manuele componenten (Klomp, 2021b). Door deze vijf bouwstenen op verschillende manieren samen te voegen ontstaat er een uitgebreid palet aan mogelijke gebaren. Een gebaar met dezelfde handvorm en beweging, maar uitgevoerd op een andere locatie, heeft dus een andere betekenis. In onderstaande tabel (*figuur 1*) wordt een omschrijving weergegeven van elk van deze fonologische onderdelen.

Fonologisch kenmerk	Categorieën	Omschrijving
Handvorm	<ul style="list-style-type: none">- <i>Hand gesloten</i>- <i>Alle vingers gestrekt</i>- <i>Alle vingers geklauwd</i>- <i>1 vinger gestrekt</i>- <i>1 vinger geklauwd</i>- <i>2 vingers gestrekt</i>- <i>2 vingers geklauwd</i>- <i>3+ vingers gestrekt</i>	Dit fonologische kenmerk betreft de vorm van de hand. Er zijn 31 verschillende handvormen die zijn ondergebracht in acht verschillende categorieën. De categorieën zijn gebaseerd op de hoeveelheid vingers er in het gebaar uitgestoken worden en of ze recht uitgestoken (<i>gestrekt</i>) of gebogen (<i>geklauwd</i>) worden uitgestoken. Belangrijk: de duim is in dit overzicht geen vinger.
Beweging	<ul style="list-style-type: none">- <i>Recht</i>- <i>Met boogje</i>- <i>Circulair</i>	Deze fonologische bouwsteen geeft weer hoe een gebaar beweegt vanaf de begin locatie naar de eind locatie, wanneer er beweging in het gebaar zit. Dit kan een rechte beweging zijn, doormiddel van een boogje of een circulaire beweging.
Locatie	<ul style="list-style-type: none">- <i>Torso</i>- <i>Nek</i>- <i>Hoofd</i>- <i>Arm</i>- <i>Zwakke hand</i>- <i>Neutraal</i>	Dit kenmerk geeft de locatie op het lichaam aan waar het gebaar wordt uitgevoerd. Belangrijk om op te merken, neutraal staat voor een neutrale locatie in de ruimte. Dit betreft dus alle locaties die niet op het lichaam zijn.

Oriëntatie	- <i>Pink</i> - <i>Palm</i> - <i>Vingertoppen</i> - <i>Duim</i> - <i>Pols</i> - <i>Rug</i>	Oriëntatie betreft het gedeelte van de hand dat zich begeeft op de locatie waar het gebaar wordt uitgevoerd. Een gebaar waarbij bijvoorbeeld de wang wordt aangetikt door het tipje van je wijsvinger (het woord 'dag') wordt geclassificeerd als <i>vingertoppen</i> .
Non-manuele markers	<i>Niet gespecificeerd</i>	Non-manuele zijn alle talige elementen die worden uitgebeeld doormiddel van het gebruik van de schouders, torso, hoofd en gezicht. Mogelijke non-manuele markers zijn bijvoorbeeld gezichtsuitdrukking of het draaien met de schouders. In gebarentaal maken deze markers onderdeel uit van de taal, het is echter nog niet volledig duidelijk of deze bewegingen onderdeel uit maken van de grammatica van NGT, maar ze zijn zeker belangrijk voor prosodische signalen (Vos, de et al., 2009).
	<i>Mondbeeld</i>	Mondbeeld wordt beschouwd als een subcategorie van non-manuele markers echter is dit een marker die in gesproken talen niet voorkomt. In de tekst zal een uitgebreide uitleg worden gegeven over deze categorie binnen de fonologie van gebarentalen.

Figuur 1 Kenmerken van de fonologische onderdelen van gebarentalen, gebaseerd op de kenmerken uit de grammatica van Klomp (Klomp, 2021b).

1.2 Mondbeelden in NGT

Een interessant onderdeel van de fonologie van gebarentalen zijn mondbeelden. Mondbeelden vallen onder de non-manuele componenten en kunnen worden ingedeeld in twee categorieën: orale en gesproken componenten (Boyes-Braem et al., 2001). De orale componenten worden ook wel *mouth gestures* genoemd in plaats van mondbeelden. Dit zijn bewegingen die worden gemaakt met de lippen die niet afgeleid lijken te zijn van gesproken taal. Gesproken componenten daarentegen zijn bewegingen die worden gemaakt met de lippen en afstammen van een gesproken taal, in het geval van NGT stammen deze af van het Nederlands. Soms betreft dit de volledige articulatie van een woord en soms een afgekorte of herhaalde versie. In het geval van een afgekorte of herhaalde versie, wordt altijd de eerste consonant of eerste lettergreep gearticuleerd (Klomp, 2021a).

Schermer voegt hier nog een derde categorie mondbeelden aan toe, zij laat namelijk zien dat een mondbeeld niet altijd semantisch hoeft te corresponderen met het gebaar. Het is ook mogelijk om een gesproken component te gebruiken om een gebaar te specificeren of verduidelijken. Zij geeft als voorbeeld mondbeelden die een onderscheid aanbrengen in een gebaar, bijvoorbeeld het gebaar voor 'broer' en 'zus' welke enkel verschillen in mondbeeld. Ook kan een mondbeeld worden gebruikt om extra lexicale of syntactische informatie toe te voegen. Het is bijvoorbeeld mogelijk om iemands haarkleur te specificeren door de haarkleur te benoemen in het mondbeeld terwijl het woord 'haar' wordt gebaart (Schermer, 1990).

Mondbeelden komen niet alleen voor bij open woordklassen zoals zelfstandig naamwoorden maar Bank heeft in zijn corpus studie gevonden dat mondbeelden ook vaak voorkomen op onder andere wijsgebaren (Bank, 2014). Daarnaast verschilt het gebruik van mondbeelden per NGT-

spreker en worden mondbeelden niet altijd even consequent gebruikt. Het mondbeeld wat wordt gebruikt kan bijvoorbeeld verschillen per spreker op één zelfde gebaar (Bank et al., 2011) Er zijn dus diverse vormen van mondbeelden welke voor verschillende doeleinden gebruikt worden en het gebruik hiervan hangt ook nog eens sterk af van de spreekstijl van de spreker.

1.3 Persoonlijk voornaamwoorden

1.3.1 Persoonlijk voornaamwoorden in het Nederlands

In de zojuist besproken gesproken mondbeelden zijn er dus overeenkomsten te zien met het Nederlands. Naast overeenkomsten zijn er ook veel verschillen te vinden tussen het Nederlands en NGT. Een interessant grammaticaal verschil tussen Nederlands en NGT is het gebruik van (persoonlijk) voornaamwoorden.

Deze woordklasse werkt in NGT anders dan in het Nederlands. In het Nederlands zijn er verschillende voornaamwoorden, afhankelijk van de sekse, aantal en de rol van de persoon in de zin. De rol kan zowel de spreker, toegesprokene of niet-toegesprokene zijn, welke worden aangeduid met eerste persoon, tweede persoon en derde persoon. Denk bijvoorbeeld aan de woorden ‘wij, ‘zij’ en ‘jullie’. In het Nederlands zijn er dan ook nog verschillende opties voor de tweede persoon enkelvoud ondanks dat er hier geen onderscheid wordt gemaakt in geslacht. Deze opties zijn ‘jij’, ‘je’ en ‘u’ De woorden ‘jij’ en ‘je’ worden vaak door elkaar gebruikt, waarbij ‘je’ officieel de gereduceerde versie van ‘jij’ is (OnzeTaal, 2021).

De keuze voor ‘jij’/‘je’ of ‘u’ hangt af van formaliteit, status en solidariteit. Formaliteit heeft betrekking tot de setting van een gesprek, status betreft zich op onder andere de leeftijd en maatschappelijke positie van de aangesprokene en solidariteit zegt iets over de verhouding tussen de sprekers (Brown & Gilman, 1960). In een formele setting, wanneer de spreker een hogere status heeft dan de aangesprokene en er geen solidariteit is in verhouding, wordt er gebruik gemaakt van een zogenaamde V-vorm (afgeleid van het Latijn: *vos*). Wanneer dit niet het geval is wordt er gebruik gemaakt van een zogenaamde T-vorm (afgeleid van het Latijn: *tu*) (Vismans, 2004). In het Nederlands valt het woord ‘u’ onder de V-vorm en de woorden ‘jij’ en ‘je’ onder de T-vorm.

Binnen een gesprek wordt er tegenwoordig veel geswitcht tussen de verschillende aanspreekvormen, zowel intentioneel als incidenteel, en ‘u’ wordt ook steeds vaker ironisch of voor de grap gebruikt (Vismans, 2016). Er is dus in het Nederlands veel variatie mogelijk in het gebruik van de tweede persoon enkelvoud.

1.3.2 Persoonlijk voornaamwoorden in NGT

De mogelijkheden wat betreft persoonlijk voornaamwoorden zijn in Nederlandse Gebarentaal anders dan in het Nederlands. Zo wordt er in NGT geen onderscheid gemaakt tussen vorm en geslacht, er wordt altijd gebruik gemaakt van eenzelfde wijsgebaar. De tweede persoon enkelvoud wordt in NGT dan ook aangegeven doormiddel van een wijsgebaar naar de desbetreffende persoon, vaak zonder mondbeeld (Schermer & Koolhof, 2009). In het Gebarenwoordenboek is te lezen dat er voor het gebaar voor ‘jij’ gebruik wordt gemaakt van de wijsvinger waarmee er naar de desbetreffende tweede persoon wordt gewezen. Voor het woord ‘hij’ of ‘zij’ geeft het Gebarenwoordenboek hetzelfde gebaar, er wordt dan alleen naar een ander

persoon geweest of het wijsgebaar wordt op een andere plek gelokaliseerd in de gebarenruimte. Ook de eerste persoon 'ik' maakt gebruik van eenzelfde wijsgebaar, echter wordt er dan naar de spreker geweest in plaats van de aangesprokene. Er is geen vorm van 'u' opgenomen in het Gebarenwoordenboek (Gebarencentrum, 2022).

Figuur 2 'Jij' in NGT volgens het Gebarenwoordenboek

Figuur 3 'Ik' in NGT volgens het Gebarenwoordenboek

Dit wijsgebaar wordt fonologisch gezien opgemaakt uit de bouwstenen uit *Figuur 4*. Naar dit gebaar zal in deze scriptie worden verwezen als *Gebaar 1*.

Handvorm	<i>1 vinger gestrekt</i>
Locatie	<i>Neutraal</i>
Beweging	<i>Recht</i>
Oriëntatie	<i>Vingertoppen</i>
Mondbeeld	<i>Afwezig</i>

Figuur 4 Fonologische opmaak van *Gebaar 1*, gebruikt voor zowel 'hij', 'zij' als 'ik' en 'jij' in het Nederlands

Het gebaar voor alle persoonlijk voornaamwoorden in het enkelvoud lijkt dus hetzelfde te zijn, het enige verschil is de aangewezen oftewel de precieze lokalisatie van het gebaar. Echter vinden alle lokalisaties voor de tweede persoon enkelvoud plaats binnen het neutrale gebied.

Daarnaast wordt er in de meeste talen gebruik gemaakt van een systeem met drie personen voor het aanwijzen van pronomina, echter lijkt er in gebarentalen een systeem te zijn met twee personen, welke bestaat uit de eerste persoon en de niet-eerste persoon. Er zou geen onderscheid zijn tussen de tweede en derde persoon omdat de wijsgebaren niet specifiek zijn, er kan naar verschillende locaties geweest worden voor beide groepen (Meier, 1990).

Voor persoonlijk voornaamwoorden binnen de meervoudsklasse wordt er ook een wijsgebaar gebruikt. Echter wordt er binnen deze groep verschil gemaakt in de beweging van het gebaar, zo wordt er een circulaire beweging gebruikt bij het woord 'wij' en een boogje voor het woord 'jullie'. Ook kunnen meerdere persoonlijk voornaamwoorden samengevoegd worden, zo kunnen de woorden 'jij en ik' bijvoorbeeld worden gebaard doormiddel van een wijsgebaar met zowel de index- als de middelvinger welke van de spreker naar de aangesprokene wijzen. De variatie binnen deze grammaticale klasse lijkt dus vooral te ontbreken binnen de tweede persoon enkelvoud, daar waar in het Nederlands wel variatie te vinden is.

1.4 Wijsgebaren als grammaticale klasse

Het gebruiken van wijsgebaren en het daarbij ontbreken van een variatie in het gebaar voor

verschillende persoonlijk voornaamwoorden geeft aanleiding voor een discussie over het wel of niet bestaan van een woordklasse voor persoonlijk voornaamwoorden in gebarentalen. Voor verscheidene gebarentalen is er dan ook al meermaals onderzoek gedaan naar het gebruik van wijsgebaren en aanspreekvormen. Binnen de linguïstiek wordt er namelijk veelal gezocht naar *linguistic universals*, oftewel claims die gelden voor alle talen. Pinker en Bloom stelden als één van deze *universals* dat alle talen een grammaticale klasse voor voornaamwoorden bevatten (Pinker & Bloom, 1990). Echter wordt deze claim, zoals hierboven al werd genoemd, in twijfel getrokken als het gaat om gebarentalen.

Liddell beargumenteert namelijk dat wijsgebaren, welke worden gebruikt voor voornaamwoorden in gebarentalen, een mix zijn van zowel taal en gesticulatie. Met dit argument stelt hij dat wijsgebaren geen vaste grammaticale functie hebben als voornaamwoorden, omdat het deels ook gesticulaties zijn (Liddell, 2000). Deze claim wordt ook door Johnston beaamt binnen zijn onderzoek naar wijsgebaren in Australische Gebarentaal (afgekort Auslan). Wijsgebaren hebben verschillende functies in Auslan, zowel die van voornaamwoord als die van locatie marker en determinator. Het is dan ook moeilijk om te zeggen tot welke klasse een wijsgebaar nou echt behoort. Ook lijken wijsgebaren en wijzen als gesticulatie te overlappen in Auslan, net zoals Liddell eerder al stelde. Je zou daarom kunnen zeggen dat wijsgebaren enkel een gereguleerde vorm zijn van wijzen als gesticulatie (Johnston, 2013).

De grammaticale klasse van persoonlijk voornaamwoord in gebarentaal deelt dus overeenkomsten met wijs gesticulaties waardoor deze nauwelijks van elkaar te onderscheiden zijn. Voor linguïsten die taal vanuit een constructivistische hoek benaderen, en daarbij taal en communicatie zien als een samenwerkend geheel, is dit geen probleem omdat zij grammaticale klassen en gesticulaties als een samenhangend geheel zien. Echter is het moeilijk om wijsgebaren als een losstaande grammaticale woordgroep te zien vanuit een nativistisch perspectief.

Vanuit dit oogpunt wordt grammatica namelijk gezien als autonoom gebied ten opzichte van bijvoorbeeld cognitie en communicatie. Gesticulaties, en dus ook wijsgebaren, worden dan ook gezien als onderdeel van communicatie in plaats van grammatica (Cormier et al., 2013). Wel vond Zwets dat het wijzen naar een lege locatie in de ruimte, met als doel om later in het gesprek terug te kunnen verwijzen naar een bepaald onderwerp, alleen gebeurt in gebarentalen en niet als vorm van gesticulatie in gesproken taal (Zwets, 2014).

Onderzoekers zijn er dus nog niet over eens of de wijsgebaren die worden gebruikt voor persoonlijk voornaamwoorden een opzichzelfstaande grammaticale klasse zijn, omdat ze zo nauw verwant zijn aan gesticulaties die worden gemaakt ter ondersteuning van gesproken taal.

1.5 Formaliteit in gebarentalen

1.5.1 Formaliteit in gesprek

Ondanks dat er nog onduidelijkheid is over persoonlijk voornaamwoorden in gebarentalen en er geen verschillen lijken te zijn in de gebaren voor de tweede persoon enkelvoud in NGT, is het wel duidelijk dat er een formele vorm van spreken bestaat in gebarentaal.

Er worden verschillende factoren aangehaald als verschil tussen formeel en informeel taalgebruik in gebarentalen, welke niet enkel met register te maken hebben. Rudge laat bijvoorbeeld zien dat

er in British Sign Language (BSL) verschillende vormen van formaliteit voorkomen. De verschillen in formaliteit uitten zich in subtiele veranderingen in vocabulaire maar ook in de manier waarop uitingen gedaan worden. In formele gesprekken wordt er bijvoorbeeld minder gebruik gemaakt van regionale gebaren en worden gesprekken vaak staand gevoerd in plaats van zittend (Rudge, 2015).

Onderzoek van Stone beaamt deze claims en stelt daarnaast dat in informele gesprekken in BSL er onder andere minder gebruik wordt gemaakt van vingerspellen, de gebaarruimte groter is, er minder invloed is van het Engels en er meer met maar één hand wordt gebaard (Stone, 2011). Er bestaat dus wel degelijk een formele vorm van gebarentaal, echter is valt hier nog veel onderzoek naar te doen.

1.5.2 Formaliteit in tolken

Risa Shaw heeft onderzoek gedaan naar register bij het tolken van ASL naar Engels. In dit onderzoek wordt ten eerste gesteld dat er bij zeer informele gesprekken vaak geen tolk aanwezig is. Meestal wordt er gebruik gemaakt van een tolk in formele settingen, waardoor een tolk dus ook bijna altijd gebruik zou maken van een formele vorm van de talen waartussen getolkt wordt. Shaw haalt in het onderzoek een eerder werk van Joos aan waarin formaliteit wordt ingedeeld op vijf levels: *intimate*, *casual*, *consultative*, *formal* en *frozen* (Joos, 1967). De eerste twee levels vinden vaak plaats in privésferen met mensen die elkaar goed kennen. Vanaf het *consultative* level valt er van enige formaliteit te spreken, bijvoorbeeld de manier waarop studenten en docenten tegen elkaar spreken. Het level hierna, *formal*, wordt vooral gebruikt in speeches of settingen waarbij er een publiek aanwezig is. Volgens Shaw werkt een tolk vaak op de middelste drie levels van formaliteit, soms zelfs op het *frozen* level waarbij er niets mag worden aangepast in de vertaling van een uiting en deze zeer formeel is zoals bijvoorbeeld een religieuze preek (Shaw, 1987).

1.5.3 Proces van tolken

Het proces van tolken is dus vrij complex. Zoals al werd gesteld werkt een tolk vaak in formele settingen. In Nederland heeft het tolken van Nederlands naar NGT recent veel aandacht gehad door de persconferenties omtrent corona. Bij deze persconferenties is er altijd een tolk aanwezig voor doven en slechthorenden aangezien enkel ondertiteling van het Nederlands voor hen vaak niet volstaat. NGT is een andere taal dan het Nederlands. Nederlands is dan ook niet de moedertaal van elke NGT-gebruiker waardoor soms niet alle informatie overkomt in het Nederlands. Daarnaast is het in ondertiteling niet altijd mogelijk om nuances, intonatie en bepaalde begrippen mee te nemen (Nederlands Gebarententrum, 2022).

Tijdens het tolken neemt een tolk niet deel aan het gesprek, de tolk vertaalt alleen de boodschap van Nederlands naar NGT of andersom. Nederlandse televisieprogramma's mogen enkel getolkt worden door tolken die voldoen aan hoge kwaliteitseisen zoals hoge vaardigheid in beide talen en hoge spreeknelheid (Nederlands Gebarententrum, 2022). Het vertalen van Nederlands naar NGT vraagt meer dan enkel het vertalen van woorden, NGT heeft zo zijn eigen woordvolgorde en zinsopbouw. Daarnaast wordt een tolk geacht een boodschap volledig te vertalen en hierbij zowel de inhoud als intentie mee te nemen en mag deze zich niet bemoeien met de inhoud van de vertaalde boodschap (NBTG, 2020).

1.5.4 Formaliteit in persconferenties

Een tolk kan vooraf vaak de tekst inzien als het gaat om een klus met een script, zoals bij een persconferentie, en zich zo voorbereiden. Echter moet de tolk ook onvoorbereid kunnen tolken. De vragenronde aan het einde van de persconferenties bestaat bijvoorbeeld uit spontane vragen die direct live vertaald moeten kunnen worden. Wanneer er voor langere tijd getolkt moet worden in een situatie met een hoge moeilijkheidsgraad wordt er vaak gebruik gemaakt van twee verschillende tolken (National Deaf Center, 2019). In de persconferenties omtrent het coronavirus zien we ook dat er twee tolken aanwezig zijn, zij wisselen elkaar af gedurende de uitzending.

Tijdens deze persconferenties wordt er op twee manieren gesproken. In het begin spreken de ministers het volk vaak toe in een informele vorm, waarbij er veelvuldig gebruik wordt gemaakt van de woorden 'je' en 'jij'. Tijdens de vragenronde met journalisten wordt er vaker gebruik gemaakt van formele aanspreekvormen, doormiddel van het woord 'u'. Ondanks dat de persconferenties in een formele setting worden gehouden wordt er dus gewisseld van aanspreekvorm in het Nederlands. Dit wekt de vraag op of er door de tolk ook gewicht wordt van aanspreekvorm in NGT, en hoe dit dan gedaan wordt als er geen verschillende vormen zijn voor persoonlijk voornaamwoorden in NGT.

1.6 Dovencultuur

Het is mogelijk dat er nog niet eerder is stilgestaan bij het eventueel ontbreken van een formele aanspreekvorm in NGT door de sterke Dovencultuur die met deze taal samenhangt. Binnen de dovenwereld heerst er namelijk een hechte onderlinge cultuur. Het moeten overwinnen van veelal dezelfde obstakels in het leven vormt een hechte band tussen doven onderling (Schein, 1989). Mogelijk wordt er door deze nauwe band weinig gebruik gemaakt van formele vormen tussen doven onderling. Er worden echter wel degelijk formele gesprekken, zoals bijvoorbeeld sollicitatiegesprekken, gevoerd in gebarentalen waarbij er gebruikt wordt gemaakt van formeel taalgebruik. Zo laat Rudge in een studie zien dat er in BSL verschillende niveaus van formaliteit voorkomen, welke voornamelijk bepaald worden door de relatie die de sprekers met elkaar hebben (Rudge, 2015). Er is dus wel verschil in formaliteitsniveau in gebarentaal, echter is het niet duidelijk of er ook verschillende aanspreekvormen zijn die hier mee samenhangen.

1.7 Onderzoeksvraag

Aangezien verschillende aanspreekvormen, samenhangend met formaliteit, in het Nederlands een belangrijk onderdeel van de taal zijn zou je kunnen verwachten dit ook terug te zien in Nederlandse Gebarentaal. In de persconferenties omtrent het corona virus hebben we daarnaast kunnen zien dat zowel formeel als informeel taalgebruik wordt vertaald van het Nederlands naar Nederlandse Gebarentaal door de tolken. Dit wekt vraag op naar een onderzoek of er in formele settingen in NGT mogelijk een verschil wordt gemaakt in het gebaar voor de tweede persoon enkelvoud, zoals dat in het Nederlands wordt gedaan doormiddel van het woord 'u'.

Het onderzoek naar het bestaan van het woord 'u' in Nederlandse Gebarentaal zal dan ook worden vormgegeven aan de hand van de onderzoeksvraag:

Bestaat er een formele vorm van de tweede persoon enkelvoud, ofwel het woord 'u', in het tolken van Nederlands naar Nederlandse Gebarentaal tijdens corona persconferenties?

Om deze vraag te kunnen onderzoeken en uiteindelijk te beantwoorden zijn er twee hypothesen opgezet:

H0 - Er wordt altijd gebruik gemaakt van *Gebaar 1* bij het vertalen van zowel 'jij'/'je' als 'u' in de persconferenties omtrent het coronavirus, er is dus geen relevant fonologisch verschil tussen deze woorden in Nederlandse Gebarentaal.

H1 - Er wordt niet altijd gebruik gemaakt van *Gebaar 1* bij het vertalen van zowel 'jij'/'je' als 'u' in de persconferenties omtrent het coronavirus, er is dus wel een relevant fonologisch verschil tussen deze woorden in Nederlandse Gebarentaal.

In het hierop volgende deel van deze scriptie zal de onderzoeksmethode uitgebreid uiteengezet worden, daarna zullen de resultaten van het onderzoek besproken worden waarna er terug zal worden gegrepen op de hypothesen. Uiteindelijk zal de onderzoeksvraag worden beantwoord in de conclusie van dit onderzoek, waarbij de uitkomsten van het onderzoek worden vergeleken met de eerdergenoemde bevindingen uit de literatuur en er aanbevelingen worden gedaan voor eventuele vervolgonderzoeken.

2. Methode

Dit onderzoek gaat over het mogelijk wel of niet bestaan van een formele vorm van de tweede persoon enkelvoud in het tolken van Nederlands naar NGT. De uiteindelijke resultaten zullen de H0 van deze scriptie: ‘Er wordt altijd gebruik gemaakt van *Gebaar 1* bij het vertalen van zowel ‘jij’/‘je’ als ‘u’ in de persconferenties omtrent het coronavirus, er is dus geen relevant fonologisch verschil tussen deze woorden in Nederlandse Gebarentaal’ bevestigen of ontkrachten.

2.1 Data

De gebruikte data voor dit onderzoek zijn opnames van recente persconferenties omtrent het coronavirus in Nederland. Tijdens deze persconferenties was er ten alle tijden een tolk NGT aanwezig om de boodschap van het Nederlands te vertalen naar NGT. Er werd in zowel formele als informele taal gesproken door de sprekers waarvoor de tolk vertaalt.

Het begin van elke persconferentie bestond uit een boodschap van de ministers welke vaak op informele toon werd gegeven. Normaal gesproken zou men verwachten dat een dergelijke speech op formeel niveau wordt gegeven, de boodschap leek echter meer op het *consultative* level van Joos te zitten, wat bijvoorbeeld wordt gebruikt wanneer een docent tegen een student spreekt (Joos, 1967). Dit is te zien door het veelvuldig gebruik van T-vormen door de ministers in het Nederlands in de speech. In totaal komt er 20 keer een gebaar voor in de persconferenties voor een persoonlijk voornaamwoord in de tweede persoon enkelvoud, T-vorm (vertaling van Nederlands ‘jij’ of ‘je’).

Dit aantal ligt redelijk laag, er wordt namelijk vaak gebruik gemaakt van andere zinsconstructies in NGT wanneer het woord ‘je’ of ‘jij’ wordt gebruikt in het Nederlands. In deze constructies wordt de tweede persoon enkelvoud weggelaten, er komt dan dus geen wijsgebaar voor in de zin. Dit is een zeer natuurlijke zinsconstructie binnen NGT. Een voorbeeld hiervan uit het geanalyseerde materiaal is de zin: ‘... is die positief dan maak *je* alsnog een afspraak...’. Deze zin werd als volgt vertaald door de gebarentolk:

Figuur 5 Vertaling door tolk Sluis (Rijksoverheid, 2021c, 19:56:00)

Na het brengen van deze informele boodschap in speechvorm vond er een vragenronde plaats waarbij journalisten vragen konden stellen aan de desbetreffende ministers. In deze vragenronde werd er veelal gebruik gemaakt van formeel taalgebruik waarbij de journalisten en ministers gebruik maken van de Nederlandse V-vorm (‘u’) wanneer zij elkaar aanspreken. Dit onderdeel van de persconferentie bestaat uit spontane spraak welke terplekke vertaald moet worden door de tolken. Hier wordt er vaak letterlijk vertaald van het Nederlands naar NGT, terwijl de boodschap

aan het begin van de persconferentie vooraf is ingestudeerd en dus omgezet is naar vloeiender taalgebruik in NGT. Dit zou een reden kunnen zijn waarom het aantal geobserveerde gebaren voor de V-vorm een stuk hoger ligt, op 78 observaties.

Naast dat er dus een verklaarbaar verschil zit in het aantal observaties van de T- en V-vorm kwam in de data ook naar voren dat *Gebaar 1* niet alleen werd gebruikt voor tweede persoon enkelvoud in NGT. Door verschillende tolken wordt dit gebaar ook gebruikt voor het aangeven welke spreker aan het woord is. Dit gebeurde regelmatig tijdens de vragenronde waarbij de journalisten zich buiten het beeld begeven. Doormiddel van *Gebaar 1* wees de tolk naar de spreker alvorens de uiting vertaald werd.

Er is gekozen om twee volledige persconferenties te analyseren voor een zo compleet mogelijk beeld van het taalgebruik tijdens de persconferenties. De gekozen persconferenties betreffen die van 12 november 2021 (Rijksoverheid, 2021a) en 14 december 2021 (Rijksoverheid, 2021c), uitgezonden door NOS en terug te vinden op het YouTube kanaal van Rijksoverheid. Deze specifieke opnames zijn gekozen omdat deze voorzien zijn van Nederlandse ondertiteling wat nuttig is voor het analyseren van de data.

In beide persconferenties zijn minister Rutte en minister De Jonge aan het woord. Daarnaast zijn er in totaal drie verschillende NGT tolken te zien, namelijk Sluis, Koolhof en Bloemkolk. Door twee verschillende sprekers en drie verschillende tolken NGT te hebben geanalyseerd zullen ook verschillen in spreekstijl van zowel de Nederlandse sprekers als de tolken naar voren komen.

2.2 Annotatieproces

De opnames van deze persconferenties zijn geanalyseerd met behulp van de annotatiesoftware ELAN (Max Planck Institute for Psycholinguistics, 2022). Wanneer er een gebaar werd gemaakt voor de tweede persoon enkelvoud is deze geannoteerd. Door een onderscheid te maken tussen het gebruik van de Nederlandse woorden ‘je’/‘jij’ en ‘u’ werd er gepoogd ook een onderscheid te vinden in de NGT gebaren bij deze woorden.

De belangrijkste onafhankelijke variabele in dit onderzoek is het woord ‘je’/‘jij’ of ‘u’. Daarnaast is er ook gekeken naar verschil in tolk, om eventuele verschillen in spreekstijl van de tolken te kunnen achterhalen.

De afhankelijke variabelen binnen dit onderzoek zijn de gebaren en hun verschillende fonologische kenmerken. De gebaren zijn geannoteerd op basis van de eerder beschreven fonologische kenmerken uit *Figuur 1*. Daarnaast is er nog ruimte overgelaten binnen het annotatie proces voor andere opvallende zaken die eventueel van belang zouden kunnen zijn voor dit onderzoek.

2.3 Betrouwbaarheid

Het annoteren van het beeldmateriaal is gedaan door een niet-NGT-gebruiker. Om ervoor te zorgen dat de annotaties betrouwbaar zijn is er gebruik gemaakt van Nederlandse ondertiteling bij de persconferenties en de volledig uitgeschreven teksten van de persconferenties aangeboden door de Rijksoverheid (Rijksoverheid, 2021b, 2021d). In deze teksten waren de Nederlandse pronomina makkelijk te vinden, echter was dit alleen een transcriptie van de gesproken

Nederlandse taal en geen vertaling van Nederlandse Gebarentaal. Daarom is er voor interannoteerdersbetrouwbaarheid een replicatie uitgevoerd door een NGT-moedertaalgebruiker. Deze heeft een deel van de data geannoteerd op dezelfde manier als in door de onderzoeker is gedaan.

De annotaties van de NGT-moedertaalgebruiker kwamen voor 79.66% overeen met die van de onderzoeker. Het grootste verschil in de annotaties zat in de vertalingen van de gebaren naar het Nederlands. Het verschil in de vertalingen van de gebaren naar het Nederlands is echter verklaarbaar. De onderzoeker heeft veel gebaren vertaald als tweede persoon enkelvoud, ‘jij’, waar de moedertaalgebruiker deze voornamelijk heeft vertaald als derde persoon enkelvoud, ‘hij’. Dit verschil zou kunnen worden verklaard doordat de onderzoeker de gesproken Nederlandse tekst heeft gehoord en gelezen, de moedertaalgebruiker baseert zich enkel op NGT.

Daarnaast maakte Meier eerder een claim waarin er wordt gesproken van een systeem voor het aanwijzen van pronomina doormiddel van twee persoonlijk voornaamwoorden in gebarentalen in plaats van drie zoals in het Nederlands. Er wordt dan gesproken van een grammaticale klasse voor eerste persoon en voor niet-eerste persoon (Meier, 1990). In dit geval vallen de annotaties van de onderzoeker en van de NGT-moedertaalgebruiker voor de vertalingen in de zelfde grammaticale klasse. Wanneer er uit wordt gegaan van een dergelijk pronomina systeem met twee persoonlijke voornaamwoorden komen de annotaties voor 94.07% overeen.

2.4 Analyse

De annotaties gemaakt in ELAN zijn uiteindelijk vertaald naar kruistabellen, waarin zichtbaar werd welke verschillende gebaren er gebruikt werden in het geanalyseerde beeldmateriaal. Om deze data overzichtelijk te maken zijn alle gevonden gebaren gecategoriseerd. Elke unieke combinatie van de fonologische bouwstenen maakt een specifiek gebaar. Voor elk aparte gebaar welke is gevonden in het beeldmateriaal is er een uitgebreide omschrijving en voorbeeld opgenomen in de resultatensectie.

Vervolgens is er geteld hoe vaak elk gebaar voorkwam, de frequentie van alle gevonden gebaren is overzichtelijk omgezet in gestapelde staafdiagrammen in *Figuur 7*. De data is weergegeven per woord (‘u’ of ‘je’/‘jij’) en per spreker, om een mogelijk verschil in spreekstijl te kunnen onderscheiden.

Naast deze kwalitatieve analyse is er ook een kwantitatieve analyse uitgevoerd. Hiervoor is er gebruik gemaakt van een statistische toets welke is uitgevoerd in het programma R (R Core Team, 2013). Deze analyse is uitgevoerd om te zien of de hoeveelheid gevonden gebaren die afwijken van het standaard gebaar, *Gebaar 1*, een daadwerkelijk significant verschil oplevert. De toets die is gebruikt betreft een binominale toets, voor het berekenen van de effectgrootte is de bijpassende *Cohen’s h* toets gebruikt.

3. Resultaten

3.1 Gevonden gebaren

Er zijn totaal vijf verschillende wijsgebaren gevonden welke worden gebruikt voor het vertalen van de tweede persoon enkelvoud van het Nederlands naar NGT. Deze gebaren zien er als volgt uit:

Gebaar <i>Handvorm/locatie/beweging/oriëntatie/mondbeeld</i>	Voorbeeld
<p>Gebaar 1 <i>1 vinger gestrekt, neutraal, recht, vingertoppen, mondbeeld afwezig</i></p>	 <p>(Rijksoverheid, 2021a, 00:34:06)</p>
<p>Gebaar 2 <i>1 vinger gestrekt, neutraal, boogje, vingertoppen, mondbeeld afwezig</i></p>	 <p>(Rijksoverheid, 2021c, 00:19:48)</p>
<p>Gebaar 3 <i>1 vinger gesterkt, neutraal, boogje, palm, mondbeeld afwezig</i> <i>beweegt van 1 vinger gestrekt naar alle vingers gestrekt</i></p>	 <p>(Rijksoverheid, 2021c, 00:25:22)</p>
<p>Gebaar 4 <i>alle vingers gestrekt, neutraal, recht, palm, mondbeeld aanwezig</i></p>	 <p>(Rijksoverheid, 2021c, 01:21:23)</p>
<p>Gebaar 5 <i>1 vinger gestrekt, neutraal, circulair, vingertoppen, mondbeeld afwezig</i> <i>uitgevoerd met twee handen</i></p>	 <p>(Rijksoverheid, 2021a, 01:26:10)</p>

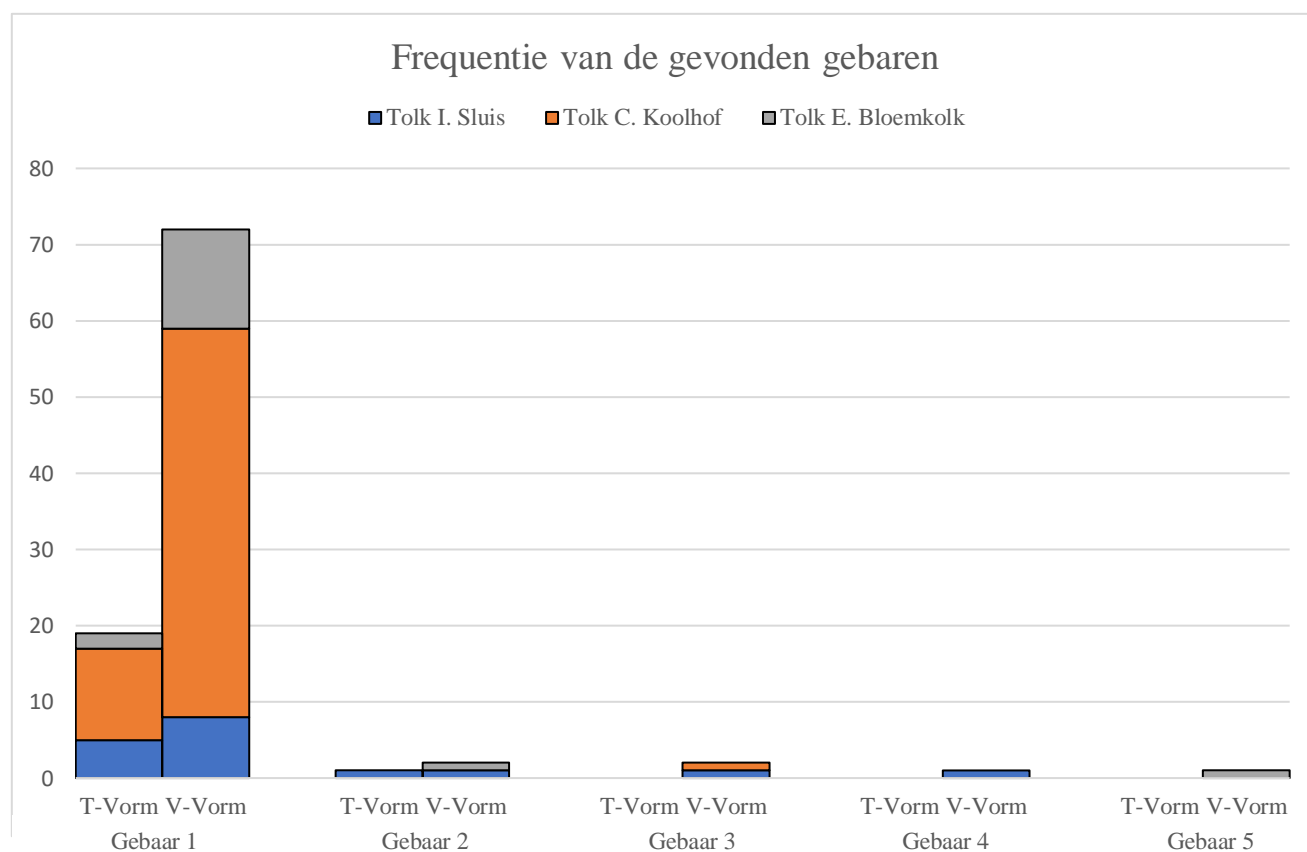
Figuur 6 Gevonden gebaren met voorbeelden uit de bekeken corona persconferenties

3.2 Frequentie van gevonden gebaren per tolk

De vijf gevonden gebaren voor het vertalen van de tweede persoon enkelvoud kwamen voor in vertalingen van zowel de T-vorm ('jij'/'je') als de V-vorm ('u'). In *Figuur 7* zijn alle observaties van beide vormen te zien, ingedeeld onder de vijf gevonden gebaren.

Te zien is dat veruit de meeste observaties gedaan zijn voor *Gebaar 1*, deze komt daarnaast voor in zowel de T-vorm als de V-vorm. De andere gebaren zijn minder vaak geobserveerd en komen voornamelijk voor in de V-vorm.

De verschillende kleuren in het figuur geven de verschillende tolken weer, om zo mogelijke verschillen in spreekstijl weer te geven.

Figuur 7 Frequentie van de gevonden gebaren voor zowel de V-Vorm als de T-Vorm

3.3 Kwantitatieve analyse

Om te zien of het aantal geobserveerde afwijkende gebaren daadwerkelijk significant is, is er een binominale toets afgenomen. Hierbij is het aantal observaties van *Gebaar 1* vergeleken met het aantal observaties van afwijkende gebaren, oftewel *Gebaar 2, 3, 4, en 5* welke hier samen zijn genomen als de categorie *Overig*.

De toets is uitgevoerd voor zowel de bevindingen voor het woord 'jij'/'je' als voor het Nederlandse woord 'u'. Er is gebruik gemaakt van de gegevens uit *Tabel 1* en *Tabel 2*, welke zijn gevonden in de gebruikte data. Deze data geven voor de T-vorm een waarschijnlijkheid van 95% voor *Gebaar 1* en voor de V-vorm een waarschijnlijkheid van 92% voor *Gebaar 1*.

Gebaar 1	Overig
19	1

Tabel 1 Het aantal waarnemingen per gebaar voor het woord 'jij' of 'je' in de twee geanalyseerde persconferenties.

Gebaar 1	Overig
72	6

Tabel 2 Het aantal waarnemingen per gebaar voor het woord 'u' in de twee geanalyseerde persconferenties.

De uitkomst van de binominale toets laat zien dat er voor de tweede persoon enkelvoud in de T-vorm, oftewel 'jij'/'je', inderdaad zo goed als altijd *Gebaar 1* wordt gebruikt. Hier komt namelijk een niet significante p-waarde ($p\text{-value} = 0.1821$) uit betreffend het verschil in de gevonden gebaren.

Echter laat de binominale toets voor de tweede persoon enkelvoud in de V-vorm, oftewel 'u', zien dat hier niet altijd *Gebaar 1* wordt gebruikt. Hier komt namelijk wel een significante p-waarde ($p\text{-value} < 0.001$) uit. Het effect hiervan, berekend aan de hand van *Cohen's h*, is een medium effect ($h = 0.361738$).

4. Discussie

4.1 Conclusie

Binnen dit onderzoek werd er gezocht naar een antwoord op de vraag:

Bestaat er een formele vorm van de tweede persoon enkelvoud, ofwel het woord ‘u’, in het tolken van Nederlands naar Nederlandse Gebarentaal tijdens corona persconferenties?

De resultaten uit dit huidige onderzoek geven weer dat er verschillen zitten in het gebaren van de V-vorm en de T-vorm voor de tweede persoon enkelvoud in het tolken van Nederlands naar NGT tijdens corona persconferenties. Er is echter geen standaard formele vorm gevonden voor de tweede persoon enkelvoud, zoals in het Nederlands het woord ‘u’ wordt gebruikt. In plaats daarvan zijn er vier gebaren gevonden die afwijken van het gebaar voor de tweede persoon enkelvoud, *Gebaar 1* genoemd in deze scriptie. Eén van deze gebaren werd in zowel de V-vorm als de T-vorm geobserveerd, de andere drie gebaren zijn alleen in de V-vorm gevonden.

Deze gebaren worden echter niet veelvuldig gebruikt, ze komen niet vaker dan twee keer voor in de geanalyseerde persconferenties. Er kan dus worden vastgesteld dat er soms wel degelijk variatie zit in de gebaren die worden gebruikt voor de tweede persoon enkelvoud, echter verschillen de gebaren en is er niet één enkel gebaar wat gezien zou kunnen worden als de vertaling van het Nederlandse woord ‘u’.

De uitkomsten van zowel de kwantitatieve als de kwalitatieve analyses laten zien dat de H1 voor dit onderzoek mag worden aangenomen. Er wordt niet altijd gebruik gemaakt van het standaard gebaar, *Gebaar 1*, wanneer het woord ‘u’ wordt vertaald in de persconferenties omtrent het coronavirus. Dit gebaar wordt wel zo goed als altijd gebruikt bij het vertalen van het woord ‘je’. Er is dus een verschil zichtbaar in de manier waarop de tweede persoon enkelvoud wordt vertaald in NGT wanneer het een formele vorm in het Nederlands betreft en er kan daarom gesproken worden van het bestaan van een eventuele formele vorm, oftewel het woord ‘u’ in Nederlandse Gebarentaal.

De gevonden gebaren variëren echter, verschillende tolken maken gebruik van verschillende gebaren als het op een eventuele formele vorm van de tweede persoon enkelvoud aankomt. *Gebaar 2* en *Gebaar 3* worden door twee verschillende tolken gebruikt, *Gebaar 4* en *Gebaar 5* worden door één enkele tolk gebruikt. Hier is dus een verschil zichtbaar in spreekstijl per tolk. Ook valt er te spreken van intraspreekersvariatie, zo gebruiken Sluis en Bloemkolk allebei meerdere verschillende gebaren voor de tweede persoon enkelvoud.

De variatie in de gevonden gebaren is klein, het zijn allemaal wijsgebaren maar ze verschillen in één of twee fonologische kernmerken. Het zijn dus geen volledig andere gebaren. Daarnaast wordt het gebruik van deze verschillende gebaren niet consistent doorgevoerd. Alle tolken maken voornamelijk gebruik van het standaard gebaar, *Gebaar 1*, welke ook wordt gebruikt voor het woord ‘jij’ of ‘je’, wanneer zij het woord ‘u’ vertalen. Er valt daarom niet te spreken van één gebaar wat zou kunnen worden gebruikt als vertaling van ‘u’ in NGT.

4.2 Interpretatie

De verschillen in de gevonden gebaren zijn te verklaren aan de hand van meerdere factoren. Ten eerste is er gekeken naar vertalingen van drie verschillende tolken. Deze tolken hebben allemaal een eigen spreekstijl in zowel het Nederlands als in Nederlandse Gebarentaal. Verschillen in spreekstijl binnen gebarentalen komen veelvuldig voor. Eerder haalde Stamp al aan dat er verschillen bestaat in spreekstijl tussen gebruikers van gebarentalen welke afhankelijk zijn van onder andere leeftijd en regio (Stamp et al., 2014). Ook is het bekend dat gebruikers van gebarentaal hun spreekstijl aanpassen op zowel de gesprekssituatie als hun gesprekspartner (Zimmer, 1989). Hierdoor kan er dus altijd enige variatie voorkomen in bijvoorbeeld woordkeuze en de manier van gebaren tussen verschillende gebaarders.

Er is daarnaast geen vast gebaar voor een V-vorm voor de tweede persoon enkelvoud opgenomen in het officiële Gebarenwoordenboek, waardoor de tolken waarschijnlijk nooit een gestandaardiseerd gebaar hiervoor hebben geleerd. Dit kan zowel de variatie in de gevonden gebaren als het lage aantal gebaren die afwijken van het standaard gebaar, *Gebaar 1*, voor een formele vorm verklaren.

4.3 Terugblik op literatuur

In de literatuur werd besproken dat er op verschillende manieren gebruik wordt gemaakt van formeel taalgebruik binnen gebarentalen. Dit was ook terug te zien aan het taalgebruik van de tolken in de geanalyseerde corona persconferenties. Hier is formaliteit af te leiden aan woordkeuze maar ook aan andere factoren die door Rudge worden aangeduid als formele spreekstijl, zoals het formeel gekleed zijn, staand tolken en het duidelijk en volledig uitvoeren van gebaren (Rudge, 2015).

Ook komen een aantal van de factoren die door Stone werden aangehaald naar voren in de corona persconferenties, zo wordt er bijvoorbeeld regelmatig gebruik gemaakt van vingerspellen en invloeden van het Nederlands. Echter kan dit ook te maken hebben met het feit dat het in dit onderzoek gaat om vertalingen van het Nederlands naar NGT. Het is in dit geval niet zeker of deze factoren van Stone een indicator zijn voor formeel taalgebruik.

Doordat een aantal van de genoemde non-lexicale factoren voor formeel taalgebruik terug te zien zijn in de spreekstijl van de tolken tijdens de corona persconferenties is het mogelijk dat er geen specifiek woord is gevonden voor 'u' omdat er op andere manieren dan alleen doormiddel van woordkeuze wordt laten zien dat het hier gaat om formeel taalgebruik.

Een suggestie voor toch een mogelijk onderscheid tussen de T-vorm en V-vorm van de tweede persoon enkelvoud in Nederlandse Gebarentaal was het eventuele gebruik van mondbeelden kunnen zijn. Het zou namelijk kunnen dat er gesproken componenten gebruikt worden op mondbeelden om onderscheid te maken tussen de woorden 'u' en 'jij'. Schermer heeft eerder al gevonden dat gesproken componenten gebruikt kunnen worden om een bepaald gebaar te specificeren (Schermer, 1990). Het zou dus volgens de bevindingen van Schermer mogelijk kunnen zijn om doormiddel van een mondbeeld te specificeren of met hetzelfde gebaar 'u' of 'jij' wordt bedoeld. In zijn corpusstudie liet Bank daarnaast zien dat mondbeelden regelmatig voorkomen op wijsgebaren en dat die mondbeelden niet vast zitten aan de gebaren (Bank, 2014).

Dit bevestigt dus de mogelijkheid tot variatie in gesproken componenten op wijsgebaren om hiermee de betekenis te specificeren.

Echter is dit niet gevonden in de geanalyseerde data. In de geanalyseerde data is te zien dat de gebaren tolken vrijwel geen gebruik maken van mondbeelden in combinatie met wijsgebaren. Het blijft nog steeds mogelijk om een gebaar te specificeren doormiddel van een gesproken component maar is niet wat de gebaren tolken in de corona persconferenties lieten zien. Mogelijk komt dit in andere situaties wel voor, hier zal verder onderzoek naar gedaan moeten worden.

In het onderzochte beeldmateriaal kwam ook naar voren dat, naast als grammaticale klasse voor persoonlijk voornaamwoorden, wijsgebaren worden gebruikt voor andere doeleinden. Zo lieten de gebarentolken regelmatig zien welke spreker er aan het woord was doormiddel van een wijsgebaar. In dat geval heeft het wijsgebaar eerder de functie van een gereguleerde gesticulatie, in plaats van een grammaticale functie. Johnston beargumenteerde eerder al dat wijsgebaren in Australische Gebarentaal geen opzichzelfstaande grammaticale klasse zijn, maar een gereguleerde vorm van gesticuleren (Johnston, 2013). Je zou dus kunnen stellen dat er geen grammaticale klasse voor voornaamwoorden bestaat in gebarentalen.

Hoewel er enorm veel wijsgebaren in het beeldmateriaal voorkwamen waren deze dus niet allemaal bruikbaar in het onderzoek naar een vorm voor de tweede persoon enkelvoud aangezien niet alle wijsgebaren voor dit doeleinde gebruikt werden. Ook zou het ontbreken van een vaststaande grammaticale klasse voor voornaamwoorden in gebarentalen kunnen verklaren waarom er variatie is gevonden in de wijsgebaren die door de tolken zijn gebruikt. Wanneer je wijsgebaren als gesticulatie categoriseert is het begrijpelijk dat hier variatie in voorkomt, deze zijn namelijk meer fluïde dan grammaticale vormen welke gemakkelijker gecategoriseerd kunnen worden (Occhino & Wilcox, 2017).

4.4 Beperkingen en aanbevelingen

Dit huidige onderzoek is niet volledig generaliseerbaar naar Nederlandse Gebarentaal in het algemeen aangezien er in dit onderzoek is gekeken naar vertalingen van het Nederlands naar NGT, die zijn gedaan door gebarentolken. Eén van de tolken binnen dit onderzoek is daarnaast ook geen moedertaalgebruiker van NGT. Voor een vervolgonderzoek zou het interessant zijn om te onderzoeken of vergelijkbare uitkomsten te vinden zijn in natuurlijke gesprekken tussen NGT-moedertaalgebruikers zonder bijkomstigheid van een tolk en vertalingen vanuit het Nederlands. Hierin zou nog meer intrasprekersvariatie kunnen voor komen omdat moedertaalsprekers de taal volledig eigen hebben gemaakt. Daarnaast zou het analyseren van natuurlijke spraak, in plaats van vertalingen, ruimte geven voor eventuele vormen die niet passen binnen vertalingen maar welke wel gebruikt worden in NGT, het taalgebruik zal meer losstaan van het Nederlands.

Daarnaast werd de Nederlandse tweede persoon enkelvoud, zowel in de T-vorm als de V-vorm niet altijd letterlijk vertaald. Het kwam regelmatig voor dat er een andere zinsopbouw werd gebruikt waarbij deze vorm is weggelaten. In dit onderzoek zijn deze niet letterlijk vertaalde uitingen van de tweede persoon enkelvoud niet meegenomen. Mogelijk zou het interessant zijn om deze datapunten wel mee te nemen. Zo kan er gekeken worden of er wellicht een verschil zit tussen de zinsopbouw in formele en informele vorm in NGT. Het zou kunnen dat er in formele

vormen vaker een zinsopbouw voorkomt die vergelijkbaar is met het Nederlands, waarbij een letterlijke vorm voor de tweede persoon enkelvoud wordt gebruikt, omdat uit onderzoek van Sutton-Spence en Woll is gebleken dat er in formeel taalgebruik minder gebruik wordt gemaakt van idiomen, metaforen en dat er ook meer invloed is van gesproken taal (Sutton-Spence & Woll, 1999). In informele settingen zou er dan vaker gebruik kunnen worden gemaakt van een zinsopbouw die verder van het Nederlands af staat waarbij de pronomina weggelaten worden.

4.5 Implicaties

De bevindingen uit deze studie laten zien dat Nederlandse Gebarentaal een rijke taal is met ruimte voor variatie in onder andere register en spreekstijl. Ondanks dat er niet consistent een andere vorm is gevonden voor de V-vorm tegenover de T-vorm laten de verschillende tolken alle drie weldegelijk een andere vorm zien dan het standaard gebaar voor de informele vorm, wat in ieder geval laat zien dat variatie mogelijk is.

Er zou verder onderzoek gedaan moeten worden naar taalgebruik zonder tussenkomst van een tolk en naar de behoeftes van NGT-gebruikers om te achterhalen of er meer mogelijk formele vormen worden gebruikt voor de tweede persoon enkelvoud en of er eventueel behoefte is aan een gestandaardiseerd gebaar voor de formele vorm van de tweede persoon enkelvoud.

Literatuur

- Bank, R. (2014). *The ubiquity of mouthings in NGT: A corpus study*.
- Bank, R., Crasborn, O. A., & van Hout, R. (2011). Variation in mouth actions with manual signs in Sign Language of the Netherlands (NGT). *Sign Language & Linguistics*, 14(2), 248–270.
<https://doi.org/10.1075/sll.14.2.02ban>
- Bogaerde, van den, B. (2014). De Nederlandse Gebarentaal: Theorie en praktijk. *De Nederlandse Gebarentaal: theorie en praktijk*. <https://www.narcis.nl/publication/RecordID/oai:dare.uva.nl:publications%2F330e5226-abd0-44f0-8516-48529342fac9>
- Boyes-Braem, P., Sutton-Spence, R., & Rijksuniversiteit te Leiden (Red.). (2001). *The hands are the head of the mouth: The mouth as articulator in sign languages*. Signum.
- Brown, R., & Gilman, A. (1960). The Pronouns of Power and Solidarity. *Style in Language*, 253–276.
- Cormier, K., Schembri, A., & Woll, B. (2013). Pronouns and pointing in sign languages. *Lingua*, 137, 230–247.
<https://doi.org/10.1016/j.lingua.2013.09.010>
- Gebarencentrum. (2022). *Gebarenwoordenboek*. <https://ow.gebarencentrum.nl/gloss/1610/0?q=jjj>
- Johnston, T. (2013). Formational and functional characteristics of pointing signs in a corpus of Auslan (Australian sign language): Are the data sufficient to posit a grammatical class of ‘pronouns’ in Auslan? *Corpus Linguistics and Linguistic Theory*, 9(1), 109–159. <https://doi.org/10.1515/cllt-2013-0012>
- Joos, M. (1967). *The five clocks: A linguistic excursion into the five styles of English usage*. Harcourt, Brace and World. <https://archive.org/details/fiveclockslingui0000joos>
- Klomp, U. (2021a). *A descriptive grammar of Sign Language of the Netherlands*. LOT.
<https://doi.org/10.48273/LOT0585>
- Klomp, U. (2021b). Part 2: Phonology Chapter 1. Sublexical structure. In *A descriptive grammar of Sign Language of the Netherlands* (pp. 79–125). LOT. <https://doi.org/10.48273/LOT0585>
- Liddell, S. K. (2000). Indicating verbs and pronouns: Pointing away from agreement. In *The signs of language revisited: An anthology to honor Ursula Bellugi and Edward Klima*. Lawrence Erlbaum Associates.
- Max Planck Institute for Psycholinguistics. (2022). *ELAN* (6.3). Max Planck Institute for Psycholinguistics.
<https://archive.mpi.nl/tla/elan>

- Meier, R. (1990). Person deixis in American Sign Language. In *Theoretical Issues in Sign Language Research: Vol. Volume 1: Linguistics* (pp. 175–190). University of Chicago.
- National Deaf Center. (2019). Tip Sheet. *Sign Language Interpreters: An Introduction*, 1–4.
- NBTG. (2020). *Beroepsprofiel Tolken Gebarentaal*. <https://www.nbtg.nl/beroepscode>
- Nederlands Gebarententrum. (2022). Nederlands Gebarententrum. *De meest gestelde vragen*.
<https://www.gebarententrum.nl/vragen%20over%20NGT>
- Occhino, C., & Wilcox, S. (2017). Gesture or sign? A categorization problem. *Behavioral and Brain Sciences*, 40, e66. <https://doi.org/10.1017/S0140525X15003015>
- OnzeTaal. (2021, november 30). Persoonlijk voornaamwoord [Onze Taal]. *Persoonlijk voornaamwoord*.
<https://onzetaal.nl/taaladvies/persoonlijk-voornaamwoord>
- Pinker, S., & Bloom, P. (1990). Natural language and natural selection. In *Behavioral and Brain Sciences* (Vol. 13, pp. 707–726). http://www2.psychology.uiowa.edu/faculty/hollingworth/prosem/pinker&bloom_1990.pdf
- R Core Team. (2013). *R: A language and environment for statistical computing*. *R Foundation for Statistical Computing*. <http://www.R-project.org/>.
- Rijksoverheid (Regisseur). (2021a, november 12). *12 november 2021: Integrale persconferentie premier Rutte en minister De Jonge*. <https://www.youtube.com/watch?v=QhdWZJpIT6U>
- Rijksoverheid. (2021b). *Letterlijke tekst persconferentie coronavirus minister-president Rutte en minister De Jonge (12 november 2021)*. <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/mediateksten/2021/11/12/letterlijke-tekst-persconferentie-coronavirus-minister-president-rutte-en-minister-de-jonge-12-november-2021#:~:text=Kijk%2C%20wat%20we%20met%20elkaar,zijn%2C%20zo%20proportioneel%20mogelijk%20nemen>.
- Rijksoverheid (Regisseur). (2021c, december 14). *14 december 2021: Integrale persconferentie Mark Rutte en Hugo de Jonge*. https://www.youtube.com/watch?v=hNyG9_K-UnI
- Rijksoverheid. (2021d). *Letterlijke tekst persconferentie coronavirus minister-president Rutte en minister De Jonge (14 december 2021)*. <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/mediateksten/2021/12/14/letterlijke-tekst-persconferentie-coronavirus-minister-president-rutte-en-minister-de-jonge-14-december-2021#:~:text=We%20moeten%20echt%20voorzichtig%20zijn,basisregels%20in%20acht%20te%20nemen>.

- Rudge, L. A. (2015). Towards an understanding of contextual features that influence the linguistic formality of British Sign Language users. *Fictional Linguistics*, 2, article 11. <https://doi.org/10.1186/s40554-015-0023-8>
- Schein, J. D. (1989). 2. Deaf Culture. In *At Home Among Strangers: Exploring the Deaf Community in the United States* (pp. 23–71). Gallaudet University Press. <https://muse.jhu.edu/book/13145>
- Schermer, G. M. (1990). *In search of a language: Influences from spoken Dutch on sign language of the Netherlands*.
- Schermer, T., & Koolhof, C. (2009). Enkele basiskenmerken van de grammatica van de Nederlandse Gebarentaal (ngt). In *Van Dale Basiswoordenboek Nederlandse Gebarentaal* (pp. 1–17). Van Dale. <http://docplayer.nl/13431821-Enkele-basiskenmerken-van-de-grammatica-van-de-nederlandse-gebarentaal-ngt-corline-koolhof-trude-schermer.html>
- Shaw, R. (1987). Determining Register in Sign-to-English Interpreting. In *Sign Language Studies* (pp. 295–322). Gallaudet University Press. 10.1353/sls.1987.0019
- Stamp, R., Schembri, A., Fenlon, J., Rentelis, R., Woll, B., & Cormier, K. (2014). Lexical Variation and Change in British Sign Language. *PLoS ONE*, 9(4), e94053. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0094053>
- Stone, C. (2011). Register, discourse, and genre in British Sign Language (BSL). In *Discourse in Signed Languages* (pp. 121–154).
- Sutton-Spence, R., & Woll, B. (1999). *The linguistics of British Sign Language: An introduction*. Cambridge University Press.
- Vismans, R. (2004). U and Non-U: Learning to Use Dutch Second-Person Pronouns. *Dutch Crossing*, 28(1–2), 142–162. <https://doi.org/10.1080/03096564.2004.11730845>
- Vismans, R. (2016). Internationale Neerlandistiek. *Jojoën tussen u en je Over de dynamiek van het gebruik van Nederlandse aanspreekvormen in het radioprogramma Casa Luna, Volume 54, Issue 2*, 117–136. <https://doi.org/10.5117/IN2016.2.VISM>
- Vos, de, C., van der Kooij, E., & Crasborn, O. (2009). Mixed Signals: Combining Linguistic and Affective Functions of Eyebrows in Questions in Sign Language of the Netherlands. *Language and Speech*, 52(2–3), 315–339. <https://doi.org/10.1177/0023830909103177>
- Zimmer, J. (1989). Toward a Description of Register Variation in American Sign Language. In *The Sociolinguistics of the Deaf Community* (pp. 253–272). Elsevier. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-458045-9.50018-5>

Zwets, M. (2014). *Locating the difference: A comparison between Dutch pointing gestures and pointing signs in Sign Language of the Netherlands.*